

Koncepcja i narzędzia współfinansowane w ramach projektu „Myślę Pozytywnie 2019”
ze środków Narodowego Programu Zdrowia na lata 2016-2020 przekazanych przez
Ministerstwo Edukacji Narodowej

KONCEPCJA BADANIA

Klimat psychospołeczny
wspierający zdrowie psychiczne
członków społeczności szkoły

Autorki badania:

dr n. hum. Magdalena Woynarowska-Sotdan. Zakład Zdrowia Publicznego, Wydział Nauk o
Zdrowiu, Warszawski Uniwersytet Medyczny

prof. dr hab. n. med. Barbara Woynarowska. Katedra Biomedycznych Podstaw Rozwoju i
Seksuologii, Wydział Pedagogiczny, Uniwersytet Warszawski

Cel badania | 1.

Celem badania jest zbadanie percepcji klimatu psychospołecznego szkoły/klasy przez różne grupy społeczności szkół. Umożliwi to:

- identyfikację korzystnych i niekorzystnych elementów klimatu społecznego szkoły/klasy z perspektywy różnych grup społeczności szkoły
- poznanie dotychczas nieujawnionych problemów, które mogą być rozwiązane.

Może to być użyteczne w doskonaleniu szkoły, poprawie jakości jej pracy i samopoczucia społeczności szkolnej.

2. Badane osoby

Badanie powinno zostać przeprowadzone we wszystkich grupach społeczności szkoły:

Grupa	Badane osoby
Uczniowie klas III	jeden oddział: pierwszy na danym poziomie
Uczniowie klas V	jeden oddział: ostatni na danym poziomie
Uczniowie klas VI i VII	po dwa oddziały na danym poziomie: pierwszy i ostatni
Dyrekcja	wszyscy członkowie dyrekcji
Nauczyciele wszystkich przedmiotów z co najmniej 2-letnim stażem pracy oraz zatrudnieniem na min. ½ etatu w szkole	min. 80% ogółu nauczycieli
Pracownicy niepedagogiczni (administracji i obsługi, kuchni) z co najmniej 2-letnim stażem pracy w szkole	min. 80% ogółu pracowników
Rodzice uczniów, najlepiej z klas, w których przeprowadzono badanie ankietowe	min. 60% rodziców tych klas

Koncepcja badania - metody i techniki

3.1

Informacje ogólne

Badanie powinno zostać przeprowadzone z wykorzystaniem metod jakościowych i ilościowych.

Metody	Techniki	Grupa badana
Metody jakościowe	Technika „Narysuj i napisz” pt. „Co lubię w mojej klasie?” „Czego nie lubię w mojej klasie?”	Uczniowie klas III
	Praca pisemna na temat: „Co lubię w mojej klasie?” „Czego nie lubię w mojej klasie?”	Uczniowie klas V
Metody ilościowe	Ankieta „Klimat w mojej szkole”	Uczniowie klas VI i VII
	Ankieta „Klimat psychospołeczny w mojej szkole”	Dyrekcja
	Ankieta „Klimat psychospołeczny w mojej szkole”	Nauczyciele
	Ankieta „Klimat psychospołeczny w szkole”	Pracownicy niepedagogiczni
	Ankieta „Klimat psychospołeczny w szkole mojego dziecka”	Rodzice uczniów

3.2

Wymiary klimatu społecznego szkoły

W badaniu postrzegania klimatu społecznego przez poszczególne grupy społeczności szkoły uwzględniono różne wymiary. Większość z nich zawiera stwierdzenia (zdania) sformułowane pozytywnie, w kilku wymiarach stwierdzenia sformułowano negatywnie (wymiary te w poniższej tabeli oznaczono kursywą).

	Badana grupa	Wymiary
Badanie jakościowe	Uczniowie klas III	I. Relacje nauczyciele – uczniowie II. Relacje między uczniami III. Zachowanie uczniów na lekcjach i na przerwach IV. Przedmioty, zadania i czynności w szkole V. Wyjazdy i imprezy szkolne VI. Inne
	Uczniowie klas V	I. Samopoczucie i ogólna ocena atmosfery w klasie II. Relacje uczniowie – nauczyciele III. Relacje między uczniami IV. Możliwości efektywnej pracy na lekcjach i obciążenie pracą szkolną V. Wyjazdy, imprezy i inne zajęcia w szkole VI. Inne
Badanie ilościowe	Uczniowie klas VI i VII	I. Satysfakcja uczniów ze szkoły i samopoczucie w niej II. Stwarzanie uczniom możliwości uczestnictwa w życiu klasy III. Wsparcie uczniów ze strony nauczycieli IV. Relacje między uczniami V. <i>Poczucie przeciążenia i stresu w szkole</i> VI. <i>Występowanie niewłaściwych zachowań i przemocy wśród uczniów</i>
	Nauczyciele	I. Satysfakcja z pracy w szkole i samopoczucie w niej II. Stwarzanie nauczycielom możliwości uczestnictwa w życiu szkoły i relacje z dyrekcją szkoły III. Relacje z nauczycielami i pracownikami niepedagogicznymi IV. Relacje z uczniami V. Relacje z rodzicami uczniów VI. <i>Poczucie przeciążenia pracą związaną ze szkołą i stres w pracy</i> VII. <i>Występowanie niewłaściwych zachowań i przemocy wśród uczniów</i>

Badanie ilościowe	Pracownicy niepedagogiczni	<ul style="list-style-type: none"> I. Satysfakcja z pracy w szkole i samopoczucie w niej II. Stwarzanie pracownikom niepedagogicznym możliwości uczestnictwa w życiu szkoły i relacje z dyrekcją szkoły III. Relacje z nauczycielami IV. Relacje między pracownikami niepedagogicznymi V. Relacje z uczniami VI. <i>Poczucie przeciążenia pracą związaną ze szkołą i stres w pracy</i> VII. <i>Występowanie niewłaściwych zachowań i przemocy wśród uczniów</i>
	Rodzice uczniów	<ul style="list-style-type: none"> I. Satysfakcja ze szkoły mojego dziecka i moje samopoczucie w II. Stwarzanie rodzicom możliwości uczestnictwa w życiu szkoły i relacje z dyrekcją III. Postrzeganie przez rodziców sposobu, w jaki nauczyciele traktują ich dziecko IV. Relacje rodziców z nauczycielami V. <i>Przeciążenie dziecka pracą szkolną i stres w szkole</i>
	Dyrekcja szkoły	<ul style="list-style-type: none"> I. Ogólna ocena klimatu społecznego szkoły II. Satysfakcja z pracy i samopoczucie w szkole III. Relacje i współpraca z różnymi grupami społeczności szkoły IV. Postrzeganie przez dyrekcję satysfakcji ze szkoły różnych grup społeczności szkolnej i relacji między nimi V. <i>Poczucie przeciążenia pracą związaną ze szkołą i stres w pracy</i> VI. <i>Zjawiska dotyczące nauczycieli stanowiące problem dla szkoły obecnie lub w ostatnich trzech latach</i> VII. <i>Zjawiska dotyczące uczniów stanowiące problem dla szkoły obecnie lub w ostatnich trzech latach</i>

3.3

Badanie uczniów klas III za pomocą techniki „Narysuj i napisz”

Technika „Narysuj i napisz” polega na tym, że uczeń wykonuje rysunki odnoszące się do danego tematu, a następnie je podpisuje (nazywa). Technika ta jest często wykorzystywana w badaniach dzieci w wieku 4–12 lat (młodszym dzieciom w opisie rysunku pomaga nauczyciel). Przykłady prac wykonanych tą techniką przedstawiono na rycinie 1 i 2.

Ryc. 1. Przykład pracy ucznia klasy III szkoły podstawowej wykonanej techniką „Narysuj i napisz” na temat: *Co lubię w mojej klasie?*

Ryc. 2. Przykład pracy ucznia klasy III szkoły podstawowej wykonanej techniką „Narysuj i napisz” na temat: *Czego nie lubię w mojej klasie?*

Technika „Narysuj i napisz” pozwala uczniom wyrazić swoje uczucia, spostrzeżenia i wyobrażenia na różne tematy, czasami trudne i drażliwe. Dzięki jej zastosowaniu

nauczyciele mogą dowiedzieć się, w jaki sposób uczniowie interpretują otaczający ich świat i doświadczenia, także te związane ze szkołą. Informacje zdobyte za pomocą omawianej techniki mogą być wykorzystane do diagnozowania klimatu klasy, planowania i ewaluacji zajęć z edukacji zdrowotnej, a także mogą stanowić podstawę do planowania pracy wychowawczej, indywidualnej pomocy dla uczniów, współpracy z rodzicami itp.

Instrukcja przeprowadzenia badania za pomocą techniki „Narysuj i napisz”

Cel	Zbadanie, jak uczniowie postrzegają to, co się dzieje w ich klasie – co w niej lubią, a czego w niej nie lubią.
Temat	<i>Co lubię w mojej klasie? Czego nie lubię w mojej klasie?</i>
Forma pracy	Rysunek i jego opis
Badane osoby	Uczniowie jednej klasy III (pierwszy oddział na tym poziomie)
Pomoce do wykonania badania	<ul style="list-style-type: none"> • Dla uczniów: kredki/flamastry, białe kartki A4 • Dla osoby przeprowadzającej badanie: ołówek/długopis i kartka do notowania spostrzeżeń z przebiegu badania, koperta zbiorcza z pieczętką szkoły i numerem klasy, w której przeprowadzono badanie
Zalecana organizacja badania	<ul style="list-style-type: none"> • Badanie składa się z dwóch części: <ol style="list-style-type: none"> 1. Co uczniowie lubią w szkole? 2. Czego uczniowie nie lubią w szkole? <p>Zrealizuj je za jednym razem</p> • Badanie powinno być przeprowadzone w całej klasie w czasie lekcji
Uwagi	<ul style="list-style-type: none"> • Ważnym zadaniem osoby przeprowadzającej badanie jest stworzenie atmosfery sprzyjającej udzielaniu szczerych odpowiedzi. Aby uczniowie wyrazili swoje prawdziwe odczucia i opinie, niezbędne jest, aby mieli zaufanie do osoby przeprowadzającej badanie. Osoba ta powinna zachęcać uczniów do refleksji, stwarzać im poczucie bezpieczeństwa, zapewnić anonimowość i nie oceniać pod żadnym względem.

	<ul style="list-style-type: none"> • Badanie powinno odbywać się w „typowym” dniu zajęć szkolnych, w którym nie poprzedzały go emocjonujące, nowe lub trudne dla uczniów zajęcia/zdarzenia. Praca powinna być wykonana w szkole, a nie w domu. • Należy przewidzieć odpowiednią ilość czasu na przeprowadzenie badania. Badanie powinno trwać tyle czasu, ile uczniowie potrzebują. • Jeśli w czasie badania uczniowie będą dzielić się jakimiś uwagami, komentarzami mającymi związek z tematem, warto to zapisać.
--	--

Sugerowany przebieg badania grupowego

1. Przedstaw się uczniom.
2. Powiedz uczniom, że chcesz dowiedzieć się, co lubią, a czego nie lubią w klasie. Wyjaśnij, że takie informacje są ważne, dzięki nim można poznać mocne i słabe strony klasy i w razie potrzeby zmienić coś na lepsze (zagajenie).
3. Zapowiedz uczniom, że na lekcji będą wykonywać pracę plastyczną. Wyjaśnij, że:
  - praca nie jest sprawdzianem i nie będzie oceniana,
  - nie ma znaczenia, czy ładnie rysują i piszą,
  - powinni pracować samodzielnie, nie dzielić się z kolegami swoimi pomysłami; jeśli potrzebna będzie im pomoc, powinni poprosić o nią szeptem,
  - nie podpisują prac imieniem i nazwiskiem.
4. Poproś uczniów, aby przygotowali kredki i/lub flamastry. Rozdaj uczniom białe kartki formatu A4.
5. Poproś o wykonanie **pierwszej części pracy „Co lubię w mojej klasie?”**. Poproś, aby każdy:
  - ułożył kartkę w poprzek i na jej górze zapisał tytuł pracy: „*Co lubię w mojej klasie?*” (zapisz tytuł na tablicy).
  - pomyślał o tym, **co lubi** w klasie, co mu sprawia radość, jest miłe i dobre, co powoduje, że w klasie dobrze się czuje. Mogą to być zdarzenia, przedmioty, sytuacje, osiągnięcia, zajęcia, zachowania różnych osób itd.;
  - narysował wszystko to, o czym pomyślał, a następnie obok każdego narysowanego elementu (rzeczy, osoby, zjawiska, zdarzenia) napisał nazwę (napis może być obok lub w „chmurce”), tak aby łatwo było zrozumieć, co ktoś lubi w swojej klasie.

Uwaga:

- Nie sugeruj uczniom odpowiedzi (tego, co mogą narysować/napisać). W razie potrzeby pomóż im zrozumieć temat.
  - W czasie pracy uczniów zwracaj uwagę na opisywanie rysunków. Poproś uczniów, aby kolorowanie rysunków zostawili na koniec, tzn. po ich narysowaniu i opisanu.
6. Zbierz prace uczniów.
  7. Rozdaj uczniom drugą kartkę papieru i poproś o wykonanie **drugiej części pracy „Czego nie lubię w mojej klasie?”**. Postępuj podobnie jak w pkt. 5.
  8. Zbierz prace uczniów. Podziękuj im za wykonanie zadania. Zapisz swoje spostrzeżenia z przebiegu badania.
  9. Włóż prace uczniów z twoimi ewentualnymi zapiskami do koperty zbiorczej. Zaklej kopertę. Oddaj ją koordynatorowi badania.

Wychowawca klasy może wykorzystać wyniki badania do pracy wychowawczej z uczniami, indywidualnej pomocy uczniom, współpracy z rodzicami itd., łącząc uzyskane dane z informacjami zebranymi za pomocą innych metod poznawania uczniów (obserwacja, rozmowa z innymi nauczycielami i rodzicami uczniów). Należy się zastanowić nad tym, które wyniki, komu i jak należy przekazać. Ostrożnie należy traktować dane dotyczące poszczególnych osób. Ważne jest, aby uczniowie mieli poczucie anonimowości i poufności informacji przekazywanych na rysunku i/lub w jego opisie. Niektóre informacje nie powinny być ujawniane publicznie.

3.4

Badanie klimatu społecznego klasy z perspektywy uczniów klas V szkoły podstawowej za pomocą pracy pisemnej

Analiza prac pisemnych jest jedną z najczęściej stosowanych w badaniach pedagogicznych technik analizy dokumentów. „Polega ona na opisie i interpretacji swobodnych (nieskrępowanych) i w miarę spontanicznych wypowiedzi osób badanych na sugerowany im przez badacza temat. (...) Pomocna na ogół okazuje się w badaniach nad opiniami młodzieży w różnego rodzaju sprawach, postawami, przekonaniami, zainteresowaniami, motywami, ideałami, dążeniami, cechami charakteru”¹. Prace pisemne uczniów mogą być istotnym źródłem informacji o tym, jak postrzegają oni swoją klasę i jakie są występujące w niej problemy.

Instrukcja przeprowadzenia badania za pomocą pracy pisemnej

Cel	Zbadanie, jak uczniowie postrzegają to, co dzieje się w ich klasie, jak się w niej czują, jaka panuje w niej atmosfera.
Temat	<i>Co lubię, a czego nie lubię w mojej klasie?</i>
Forma pracy	Wypracowanie na zadany temat
Badane osoby	Uczniowie jednej klasy V (ostatni oddział na tym poziomie)
Pomoce do wykonania badania	<ul style="list-style-type: none"> • Dla uczniów: długopis, białe kartki A4 , • Dla osoby przeprowadzającej badanie: długopis i kartka do notowania spostrzeżeń z przebiegu badania, koperta zbiorcza z pieczątką szkoły i numerem klasy, w której przeprowadzono badanie.
Zalecana organizacja badania	Badanie może być przeprowadzone w całej klasie w czasie lekcji.
Uwagi	<ul style="list-style-type: none"> • Ważnym zadaniem osoby przeprowadzającej badanie jest stworzenie atmosfery sprzyjającej szczerym wypowiedziom pisemnym uczniów. Aby uczniowie wyrazili swoje prawdziwe odczucia i opinie niezbędne jest, aby mieli zaufanie do osoby

¹ Łobocki M. (2006), *Metody i techniki badań pedagogicznych*, Oficyna Wydawnicza „Impuls”, s. 227.

	<p>przeprowadzającej badanie. Powinna ona zachęcać uczniów do refleksji, stwarzać im poczucie bezpieczeństwa, zapewnić anonimowość i nie oceniać pod żadnym względem.</p> <ul style="list-style-type: none"> • Badanie powinno odbywać się w „typowym” dniu zajęć szkolnych, w którym nie poprzedzały go emocjonujące, nowe lub trudne dla uczniów zajęcia/zdarzenia. Praca powinna być wykonana w szkole, a nie w domu. • Należy przewidzieć odpowiednią ilość czasu na przeprowadzenie badania. Badanie powinno trwać tyle czasu, ile uczniowie potrzebują. • Jeśli w czasie badania uczniowie będą dzielić się jakimiś uwagami, komentarzami mającymi związek z tematem, warto to zapisać.
--	--

Sugerowany przebieg badania grupowego

1. Przedstaw się uczniom.
2. Poinformuj uczniów, że ich zadaniem będzie napisanie na lekcji pracy na temat, tego, co lubią, a czego nie lubią w swojej klasie (zapisz temat na tablicy). Wyjaśnij uczniom, że ich opinie i odczucia w tej sprawie są ważne, dzięki nim można poznać mocne i słabe strony klasy i w razie potrzeby wspólnie zastanowić się nad tym, co można zmienić, aby wszyscy lepiej czuli się w klasie (zagajenie).
3. Powiedz uczniom, że:
  - prace są anonimowe i nie będą oceniane,
  - że pracę należy wykonać bez pośpiechu i samodzielnie, bez porozumiewania się z innymi uczniami.
3. Porozmawiaj z uczniami o tym, jak rozumieją temat pracy. Przedyskutuj z nimi zagadnienia, o których mogą pisać (np. ogólna ocena samopoczucia, atmosfera w klasie, relacje z nauczycielami, innymi uczniami, konflikty, jak im się pracuje na lekcjach, co lubią, a co im przeszkadza itd.). Staraj się jednak nie sugerować uczniom treści i układu pracy. Poproś ich, aby uzasadniali swoje opinie. Staraj się stworzyć życzliwą i bezpieczną atmosferę.
4. Poproś, aby uczniowie wyjęli kartki (lub przekaż im odpowiednie arkusze) i długopisy oraz przystąpili do pracy. Określ czas pisania pracy.
5. Zbierz prace, podziękuj uczniom za ich napisanie. Zapisz swoje spostrzeżenia z przebiegu badania.
6. Włóż prace uczniów z twoimi ewentualnymi zapiskami do koperty zbiorczej. Zaklej kopertę. Oddaj ją koordynatorowi badania.

Wychowawca klasy może wykorzystać wyniki badania do pracy wychowawczej z uczniami, indywidualnej pomocy uczniom, współpracy z rodzicami itd., łącząc uzyskane dane z informacjami zebranymi za pomocą innych metod poznawania uczniów (obserwacja, rozmowa z innymi nauczycielami i rodzicami uczniów). Należy się zastanowić nad tym, które wyniki, komu i jak należy przekazać. Ostrożnie należy traktować dane dotyczące poszczególnych osób. Ważne jest, aby uczniowie mieli poczucie anonimowości i poufności informacji przekazywanych na rysunku i/lub w jego opisie. Niektóre informacje nie powinny być ujawniane publicznie.

3.5

Badanie ankietowe uczniów, nauczycieli i innych pracowników szkoły, rodziców uczniów oraz dyrekcji

Instrukcja przeprowadzenia badania ankietowego wszystkich grup społeczności szkoły

Cel	Zbadanie, jak członkowie społeczności szkolnej postrzegają to, co dzieje się w ich szkole, jak się w niej czują, jaka panuje w niej atmosfera.
Narzędzie badawcze	Ankieta <i>Klimat psychospołeczny w mojej szkole</i> w wersji dla każdej grupy członków społeczności szkoły (5 wersji)
Badane osoby	<ul style="list-style-type: none"> • Uczniowie dwóch klas VI i dwóch klas VII (pierwsze i ostatnie oddziały z tych poziomów) • Nauczyciele • Pracownicy niepedagogiczni • Rodzice uczniów (najlepiej z klas, które wypełniały ankietę) • Członkowie dyrekcji
Pomoce do wykonania badania	<ul style="list-style-type: none"> • Dla badanych z każdej grupy: formularze ankiet, długopis, • Dla osoby przeprowadzającej badanie: długopis i kartka do notowania spostrzeżeń z przebiegu badania, koperta zbiorcza z pieczętą szkoły i nazwą grupy, w której przeprowadzono badanie.
Zalecana organizacja badania	<p>Badanie należy przeprowadzić grupowo: u uczniów w klasie, w pozostałych grupach na radzie pedagogicznej lub zebraniach.</p> <p>Uwaga: nie należy rozdawać ankiet do domu lub do wypełnienia w innym czasie. Doświadczenia wskazują, że w takich sytuacjach trudno jest uzyskać zwrot ankiet i zapewnić ich anonimowość.</p>
Uwagi	<ul style="list-style-type: none"> • Ważnym zadaniem osoby przeprowadzającej badanie jest stworzenie atmosfery sprzyjającej udzielaniu szczerych odpowiedzi. • Ważne jest zapewnienie badanym anonimowości. • Badanie powinno odbywać się w „typowym” dniu szkolnym, w którym nie poprzedzają go emocjonujące, nowe lub trudne zajęcia/zdarzenia. • Należy przewidzieć dogodny czas na przeprowadzenie badania. • Jeśli w czasie badania badani będą dzielić się jakimiś uwagami, komentarzami mającymi związek z tematem, warto to zapisać.

Sugerowany przebieg badania grupowego

1. Wyjaśnij cel badania, powiedz, że uzyskane wyniki posłużą do wspólnej dyskusji nad tym, jak postrzegamy to, co się dzieje w naszej szkole, co jest jej mocną, a co słabą stroną i co możemy zmienić na lepsze.
2. Poinformuj, że:
  - ankieta jest **anonimowa** (nie ma w niej żadnego pytania umożliwiającego identyfikację osoby udzielającej odpowiedzi), zapewnij, że po jej wypełnieniu każdy włoży ankietę do dużej koperty zbiorczej,
  - wypełnianie ankiety jest dobrowolne i powinno być samodzielne,
3. Rozdaj ankietę, poproś, aby badani przeczytali jej wstęp, i wyjaśnij sposób jej wypełniania zgodnie z instrukcją podaną na początku ankiety (tzn. należy wstawić X w jednej kratce w każdym wierszu przy wszystkich stwierdzeniach). Powiedz, że gdyby badani mieli jakieś wątpliwości, prosisz o podniesienie ręki, a wtedy podejdziesz i udzielisz informacji.
4. Zachęć do odpowiedzi na dwa pytania otwarte (w ramach, str. 2 ankiety). Zapewnij, że są to ważne informacje, nikt nie będzie dociekał ich autorstwa na podstawie charakteru pisma.
5. Poproś osoby oddające wypełnione ankiety o sprawdzenie, czy udzieliły wszystkich odpowiedzi. Zbierz wypełnione ankiety do koperty zbiorczej, aby badani byli przekonani o zachowaniu anonimowości.
6. Podziękuj badanym za wykonanie zadania. Zapisz swoje spostrzeżenia z przebiegu badania. Swojej ewentualne zapiski włóż do koperty zbiorczej z ankietami. Zaklej kopertę. Oddaj ją koordynatorowi badania.

Uwaga!

Wyniki badania powinny być wnikliwie przeanalizowane w szkole przez członków jej społeczności z uwzględnieniem sytuacji danej szkoły. Wyniki badania nie służą do porównań między szkołami.